

*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

*Geliş Tarihi / First Received: 06.04.2023

*Kabul Tarihi / Accepted: 13.05.2023

*Atıf Bilgisi: Zengin, Ç. (2023). "Fecr-i Âti Şiirinde Geçmişin Başka Bir Tezahürü: İlk Çevre Özlemi". Hars Akademi, 6 (1), 115-130.

*Citation: Zengin, Ç. (2023) "Another Manner Of The Past In Fecr-Atı Poetry: The Longing For The First Environment". Hars Akademi, 6 (1), 115-130.

FECCR-İ ÂTİ ŞİİRİNDE GEÇMİŞİN BAŞKA BİR TEZAHÜRÜ: İLK ÇEVRE ÖZLEMİ*

*Çakır ZENGİN ***

Öz

Bireyin psikolojik, ruhsal bilincinin ve kişiliğinin gelişiminde ilk çevrenin etkisi oldukça büyüktür. Çocukluk dönemindeki ilk çevre, kişinin dış dünya algısını ve bu algıyı nasıl yansıtacağını kendi bilişsel dünyasında sentezleyerek belirlemesinde etkilidir. İnsanın çevresine ve çevresinin insana ilk bakışları kişiyi "kendini" yapan etmenlerin başında gelir. Sanatçının da estetik anlayışını oluşturan temel taşların yerleştiği zamanlar, doğumunu takip eden ilk çocukluk ve çocukluk dönemleridir. Sanatçı, ömrü boyunca iyi kötü hatırında kalan bu zamanların tesiri altında kalarak eserlerine bunu bir arayış ya da acı bir bilinçaltı gerçeği olarak yansıtır. Fecr-i Âti şairlerinin şiirlerinde anne-babanın yokluğu, doğduğu çevrenin etkileri, açık olarak görülmektedir. Çoğu Fecr-i Âti şairinin melankolik ruh yapısının temelinde doğup büyüdüğü çevre ve bu çevredeki ailelerin etkileri vardır. Ahmet Haşim, Emin Bülent, Tahsin Nahid, Mehmet Behçet, Faik Ali ve Celal Sahir, annesizlik gibi çocukluktan kalan olumsuz yaşam izleriyle çöl, ada gibi çocukluk çevrelerini şiirlerine yansıtmışlardır. Bu makalede adı geçen Fecr-i Âti şairlerinin ilk çevre etkileri şiirlerinden hareketle değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Fecr-i Âti, ilk çevre, çocukluk dönemleri.

* Bu makale, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yürütülmekte olan doktora tezi çalışmasından üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi. Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Giresun. Cakirzngn4@gmail.com / ORCID: 0000-0002-2921-100X.

ANOTHER MANNER OF THE PAST IN FECR-I ATI POETRY: THE LONGING FOR THE FIRST ENVIRONMENT

Çakır ZENGİN*

Abstract

The first environment has quite big impact in the development of the individual's psychological, spiritual consciousness and personality. The first environment in childhood has effects in determining a person's perception of the outside world and how to reflect this perception by synthesizing it in his/her own cognitive world. The first outlook of the person on his/her environment and the first outlook of his/her environment on the person are one of the factors that make a person "his/her own". The times when the cornerstones, that make up the artist's aesthetic understanding are set, are the early childhood and childhood periods following his/her birth. The artist is under the influence of these lost times, which s/he remembers throughout his/her life somehow and reflects this to his/her works as a search or a painful subconscious reality. In the poems of Fecr-i Ati poets, the absence of the parents and the effects of the environment in which s/he was born are clearly seen. The environment, in which most Fecr-i Ati poets were born and grew up, and the families in the environment have been influential on the basis of their melancholic soul structure. In their poems, Ahmet Haşim, Emin Bülent, Tahsin Nahid, Mehmet Behcet, and Faik Ali reflected the negative life marks of childhood such as motherlessness and childhood environments with desert and island. In the article the first environment impacts of the poets, whose names were mentioned, has been evaluated with reference to their poems.

Key Words: Fecr-i Ati, first environment, childhood periods.

* Phd Student, Giresun University, Institute Of Social Sciences, Department Of Turkish Language and Literature, Giresun. Çakırzngn4@gmail.com / ORCID: 0000-0002-2921-100X.

Giriş: İlk Çevre ve İlk Çocukluğun Fecr-i Âtî Şiirine Yansıması

Her insanın ömrünün ilk kaynağı çocukluğudur. Çocukken yaşadığı coğrafya, içinde bulunduğu muhitler ve objeler bireyin psikolojik temelini oluşturur. İnsanoğlunun ilk çevresi, gelecekteki bilincinin ve bulunacağı diğer çevreleri algılayışının membaıdır:

“Sanatçıların üretim kaynaklarından biri de ilk çevrelerinde oluşturdukları bilinç birikimidir. Toplumun daha duyarlı bireyleri olan sanatçıların kişilik oluşumlarının ilk evresinde karşılaştıkları durum, olay, kişi, nesne ve coğrafya onların kişiliğini belirlediği gibi sanatına da önemli kaynak olur. Hemen her sanatçı için buradan yapılacak bakışlar, onların sanatını açıklamada önemli veriler ortaya koyar” (Türk, 2022: 64).

İlk çocukluk ve ilk çevre sanatçıların ilham kaynaklarının başında gelir. Çocuklukta istenen ve elde edilemeyen, kaybedilen, korkulan kişi veya objeler bilinçaltında yaşayarak ileriki dönemlerde kişinin hayatında değişik şekillerde ve boyutlarda ortaya çıkar. *“Çocukluk, kişilik gelişiminde en etkin dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde bilinçaltına itilen duygular ömrün ilerleyen yıllarında farklı tepkilerle gün yüzüne çıkar” (Türk, 2017: 1408).* Çünkü bireyin dünyaya gözlerini açtığı, dünyayı ilk algılamaya başladığı çevre ve içindekiler kişinin ömrü boyunca ruhsal portresini etkiler. Bu sebeple bir şairin algılamaya başladığı ilk dünyanın tabiatın bir parçası olması, şiirinde kullanacağı edebî akımlarda belirleyici bir unsur olur ve şiirlerini şekillendirir. Pek çok şair için çocukluğunda oynadığı tabiat gelecekteki muhayyilesi için sonsuz bir ilham kaynağı oluşturur.

Tanzimat Dönemi’nde Abdülhak Hamit ile gelişen tabiata yöneliş, Servet-i Fünûn’da modern edebiyatın ilerleyişiyle ve sonrasında Fecr-i Âtî Dönemi’nde yaygınlaşarak artmıştır. Yazar ve şairler, hem kendi ruh hâllerinin hem de kurguladıkları karakterlerin mevcut psikolojilerinin yansıtılmasında, tabiat unsurlarından oldukça işlevsel bir boyutta istifade etmişlerdir. *“Kahramanın ruh haliyle mekân tasvirlerinin ya da dış mekânın yazar tarafından bu şekilde anlamlandırılmasının eser bakımından işlevsel bir yönü bulunmaktadır” (Hisarcıklılar, 2016: 3).* Fecr-i Âtî şairlerinin çocukluklarının tabiatın içinde geçmiş olması da onların şiirlerinin daha empresyonist çerçevede oluşmasını sağlamıştır. Kenan Akyüz, Tanzimat sonrası Türk şiirinde görülen tabiata düşkünlüğün ve Fecr-i Âtî sanatçılarındaki güneydoğu hassasiyetinin bu şairlerin hayatlarıyla bağı konusunda şunları belirtir: *“Güney topraklarımıza mensup olan şairler, ya doğdukları yere aşırı sevgi ile bağlı buldukları veya o toprakların özel bir te’sir hâssasına sahip oluşlarından, vatanın sınırları içinde de olsalar, oralardan ayrı kaldıkları zamanlar, âdetâ vakit vakit tepen bir nostalji sıtması içindedirler: Süleyman Nazif, Faik Âli ve Ahmet Haşim bu nostaljinin en güzel örneklerini verdiler” (Akyüz, 1986: 417).* Güneydoğu’da doğup büyüyen adı geçen şairlerin Akyüz’ün “nostalji sıtması” olarak değerlendirdiği bu ruh hâlleriyle ortaya koyduğu şiirleri, kaybettikleri değerlere ve çocukluk coğrafyalarına özlemlerinin birer tezahürüdür. Bu şairlerin tabiat algısı ve ilham kaynaklarının kökleri çocukluklarına kadar uzanmaktadır. Bu sebeple Fecr-i Âtî şairlerinin şiirlerindeki tema ve imge dünyalarının şekillenmesinde çocukluk dönemlerinden onlara miras kalan olumsuz bilinçaltı etkileri ve çocukluk coğrafyaları büyük önem taşır.

Güney toprakları, burada doğan şairlerin çocukluklarından emanet kalan güven duydukları tek sıraları olmuş ve şiirlerine yansımıştır. Emin Bülent’in “Çöllere” ve “Gurbet Geceleri”; Faik Ali’nin “Çöl”, “Dicle Vadisi”; Ahmet Haşim’in “Hilâl-i Semen”, “Şi’r-i Kamer” başlığı altındaki “Çıktığın Geceler”, “O”, “Sensiz”, “Hazân”, “Çöllere” isimli şiirleri, Fecr-i Âtî şairlerinin ilk çocukluklarını ve ilk çevrelerini

yansıtan şiirlerin başında gelir. Genel olarak Fecr-i Âtî şairlerinde bir gurbette oluş hâli vardır ki bu gurbet, yetişkinliğin gurbetidir. Sıraları ise çocukluk dönemlerinden hareketle güneşi ve çölüyle güneydoğudur.

Ahmet Haşim

Ahmet Haşim’in annesini erken yaşta kaybedişinin onda bıraktığı boşluk hissi, şiir dünyasının oluşumunda etkili olmuştur. Haşim’in şiirlerinde annesinden kalan bu boşluğu doldurmanın arzusu bir arayış olarak kendini gösterir. Kenan Akyüz, Haşim’in ruhsal yapısının ana kaynağının, çocukluğu olduğunu belirtir: “*Ahmet Haşim’in manevi hayatı çetin bir kaderin çok erken yaşta başlayan belirtileri üzerine kurulmuştur*” (Akyüz, 1986: 597). Akyüz, Haşim’in hayatındaki en kalın çizginin “içinde bulunduğu çevreye uyamamak” olduğunu da ekleyerek onun şiirlerinin atmosferine girebilmek için çocukluğunun ilk zamanlarına kadar inmek gerektiğini vurgular. Haşim’in şiir dünyasının oluşumunda ve şiirlerinde ilk çevresinin izleri oldukça yoğundur. Bağdat’ta doğan Haşim; “Kamerin Dicle’nin ve Annemin Hatıraları” ifadesiyle *Resimli Kitap*’ta yayımladığı “Ruhum” şiirinde annesizliğin bıraktığı boşluğu tarif eder.

“Ey eski kamer, ey ezeli rûh-ı münevver,

Sen şimdi bu tüllerle muhitâtı sararken

Nûrunda tesellî bütün âlâma koşarken,

Yalnız bu derin gölge senin açtığın izler” (Ahmet Haşim, 2001: 105).

On iki yaşına kadar Bağdat’ta yaşayan Ahmet Haşim’in şiirlerindeki imgelere bakıldığında “göl, kamer, gece” onun ilk çevresini oluşturan dekorlardır. Çocukluk günlerinden belleğinde kalan bu semboller Haşim’in şiirinde hayatı boyunca “kayıp anne”yi çağrıştıran imgeler olarak kendini göstermiştir. Haşim’in erken yaşlarda annesinin hastalık sürecine şahit olması, ondaki karamsar duygu birikiminin erken yaşlarda oluşmasında etkili olur: “*Bu hasta anne, şüphesiz şair üzerinde hastalıklı lirizmin oluşmasında bir büyük faktördür. Bu şiirde, Dicle kıyısında karanlık ve yıldızlı bir sema altında hasta annesiyle dolaşma yanında, anne şefkatini ve sevgisini yitirme kaygısı ve korkusu da ağır basmaktadır*” (Parlatır, 2015: 67). Çocukken annesi ile Dicle nehri kıyısında yaptığı gezintiler Haşim’in sembol dünyasının oluşmasında oldukça etkilidir. “Hazan” adlı şiirinde yine aya “Ey eski kamer” diye seslenmiştir. Bu sesleniş pek çok şiirinde geçer. Çünkü ay onun için çocukluğundan beri değişmeyen tek olgudur. Çocukluk hatıralarından “Kamerin Dicle’nin ve Annemin Hatıraları” diye söz edişinden ve “ay”a vurgu yapmasından ayın ilk çevresindeki önemi anlaşılmaktadır.

“Ey eski kamer, sen bizi elbette bilirsin!

Annemdi o nurunda gezen zıll-ı mehâsin,

Bendim o çocuk, bendim o simâ-yı tahayyür” (Ahmet Haşim, 2001: 114).

Annesini kaybettikten sonra derin bir yalnızlık yaşayan Haşim’in; İstanbul’a gelişinden sonra okul çevresinde ona isnat edilen “Araplık” etiketi ve çocukların alayları Haşim’de telafisi olmayan komplekslere yol açmıştır. İleriki yaşlarda bunlara eklenen “çirkinlik” düşüncesi, Haşim’in kalabalık ortamlardaki yalnızlığını ve huzursuzluğunu artırmıştır. Böylece anne kaybıyla beraber gelen yalnızlığın çocukluğunun ileriki dönemlerinde devam etmesi, onu içe dönük bir mizaca sevk etmiştir. Haşim’in insanlardan uzaklaşan

karakter yapısı, onu kendi iç dünyasına ve tabiata yaklaştırmıştır. Haşim için anlamlı tek insan “anne” iken anlamlı tek dış alem ise “tabiat” olduğu söylenebilir. “*Türk şiirine, dış âlemin şairin duyguları çerçevesinde şekillenışı, Ahmet Haşim’le belirgin bir şekilde dâhil olmuştur. Haşim’le artık bireyin, içinde bulunduğu ruh hâli, tabiata daha belirgin bir şekilde yansımaya başlamıştır*” (Hisarcıklılar, 2021: 145). Haşim için huzurun kaynağı tabiat iken tabiatta da bu kaynak daha çok göksel imgelerdir. Şiirlerine bakıldığında ay ile “anne” bağlamında bir bağ kurmuştur. Annesinin ölümüyle şaşkın bir hâlde kalan Haşim, ömrü boyunca ay ışığında bir güzellik gölgesine dönüşen annesini aramıştır. Ve böylece geçmiş, Haşim için sıla olmuş ve daima sılaya hasret kalmıştır. Bu sıla ilk çevre bağlamında bir mekândan ziyade zamandır. Haşim’in ilk çevreye duyduğu özlem her ne kadar bazı mekânsal imgelerle kendini gösterse de bu bir “geçmiş zaman” arayışı ve bu arayıştaki “anne”dir.

“Çehrenden akan hüzn-i ziyâ, hüzn-i müebbed

Her ruha döker giryeli bir hasret ü gurbet

Bir hasret ü gurbet-ki bütün geçmişe aid:” (Ahmet Haşim, 2001: 107).

Haşim’in muhayyilesindeki anne, hem ilk çocukluğun hafızasına ait olduğu için hem de ölüm ile başka bir aleme ulaştığı için gerçeklikten uzak ve hayalî bir hüviyettedir. Haşim’in annesi ile anıları zihninde silik birer fotoğraf gibi olsa da bunu şiirlerinde daha canlı bir şekilde aktarır:

“[...] Haşim’in şiirlerinde anne ve onun özellikleri bile reel olarak değil daha çok tasavvura dayanan anlatımlarla, çizgilerle verilir. Bunun sebebi ise şairin genç yaşta annesini kaybetmesi ve çocukluğunda annesiyle birlikte olduğu ânları müstesnâ kabul etmesidir. Bu nedenle Haşim’in şiirinde bu vakitler yitirilen en güzel ânlardır. Bununla birlikte anne de bütün bu nedenlerden dolayı, şairin şiirinde muhayyilenin sonradan çizdiği bir varlık konumuna yükselerek, bilinen, reel ve insanî olan anneyi oldukça aşar” (Şen, 2006: 436).

Haşim, annesiyle yaşadığı “an”ları öyküleştirmeye ve sembolize etmeye çalıştığı şiirlerinde gece nehir boyunca gezdikleri yollarda yokluğun ve boşluğun ebediyete uzamasından doğan hüznü dile getirir:

“Annemle karanlık geceler bazı çıkardık.

Boşlukta denizler gibi yokluk ve karanlık

Sessiz uzatır tâ ebediyetlere kollar...

Gûyâ o zaman, bildiğimiz yerdeki yollar” (Ahmet Haşim, 2001: 111).

Haşim’in küçük yaşta annesini kaybetmesinin yanı sıra babasının sert mizaçlı olması, içe dönük bir karaktere sahip olmasında etkili olduğu söylenebilir. “*Sanatçı bazen düşlediği çevreyi bazen toplum yaşayışını bazen de düşündeki hayatını mısralara döker. Bunu yaparken de düşündeki dünyayı, düşüncesindekilerle bir araya getirir. Yani sanatçının düşleri, düşüncelerini yansıtır ve bu yansıtma görevi de bir ayna gibi şiire verilir*” (Hisarcıklılar, 2017: 58). Çocukluktan gelip bilinçaltına gizlediği düşünceleri

ve düşleri, şiirlerinde açığa çıkaran Haşim’in hayal dünyasında hatta empresyonist ve sembolist yaklaşımının temelinde çocukluk döneminde yaşadıkları ve Dicle Nehri kenarındaki anıları etkili olmuştur:

“Çocukluğunu Dicle kıyılarının romantik atmosferi içinde, bir babanın sertliği ile hasta bir annenin şefkati arasında geçiren şair, daha küçük yaşlarda, hasta bir hassasiyete sahipti. Annesini kaybettikten sonra İstanbul’a getirilince, yatılı bir okulun yabancılarla dolu çevresinden büsbütün ürkerek, şiddetli bir ‘içe kapanış’a kapıldı. Şairi bütün ömrünce bırakmayan bu içe çekiliş, şiirlerinde de “realiteden kaçış” şeklinde kuvvetle görülür. Yaşanılan hayattan uzak ve tamamıyla hayalî bir aleme sığınma isteği, birçok manzumelerinde yer alır. Onun daha çok ilk şiirlerinde sığındığı başka bir alem de, annesinin şefkati ile dolu olan, çocukluk zamanlarıdır. Realiteden kaçarak hayalini yarattığı ve incitici her türlü unsurdan uzak bir alemde yaşayan şairin sevebileceği kadınlar da, bu âlemin atmosferine uygun vasıfta, hayalî yaratıklardır” (Akyüz, 1995: 157-158).

Haşim’in şiirinde ilk çevre olarak çöl, nehir gibi coğrafi mekânlardan izler görülür. Ayrıca Haşim’de sema, sitâre, ay gibi göksel semboller de ilk çevresinden hayatı boyunca şiirlerine yansıtacağı önemli imgelerdir. Bağdat’taki çocukluğundan ona miras kalan ve İstanbul’a geldiğinde de onu yalnız bırakmayan göğe ait bu unsurlar onun şiirinin yapı taşlarını oluşturur. Özellikle “ay” ile annesini özdeşleştirdiği çoğu dizisinde kendini gösterir:

“Sen her suda bir başka güzellikle doğarsın

Sen her suda bir başka ziyâ, başka kamersin” (Ahmet Haşim, 2001: 106).

“Gûyâ ki kamer! Sendin onun rûh-i necibi” (Ahmet Haşim, 2001: 121) mısralarında ayın ışığı ve ruhu, Haşim’in annesini sembolize eder.

“Göklerde ararken o kadın çehreni, ey mâh!

Bilsen o çocuk, bilsen o mahlûk-ı ziyâ-hâh

Zulmette neler hissederek korku duyardı:

Gûyâ ki hafî bir nefesin nefhâ-ı serdi” (Ahmet Haşim, 2001: 111).

Haşim’in melankolik ruh yapısının oluşumunda hem annesizliğin hem de coğrafyanın etkisi büyüktür. Haşim’in akşam sevgisinin derinliklerinde, Dicle kıyısında akşam vakitlerinde annesiyle yaptığı gezintiler yatar. Bağdat’ın gündüz kızgın sıcaklığında gezemeyen anne-çocuk, akşam serinliğinde nehir boyunca dolaşmaktadırlar. Haşim, hayatının en mutlu zamanları olan bu akşam gezilerinin atmosferini ömrü boyunca annesinden kalan bir hatıra gibi saklamıştır. Eskiden akşam vakitlerine sevecenlikle bakan ilk çevrenin ilk Haşim’i, sonraları bütün akşamlarda kaybettiği huzuru ve anneyi aramaktadır. Çünkü çocukluğundan sonraki bütün akşamlarda annesi; yani huzuru eksiktir. Mehmet Kaplan’a göre bu eksik huzurun sebeplerinden bir diğeri de dindir. Kaplan, “Şiir Tahlilleri”nde incelediği Haşim’in “Yollar” şiiri üzerinden onun anne ile beraber din özleminin olduğunu belirtir: “Hayal beldesinin mâbetlerle ve ilahelerle dolu olması mânâlıdır. Kanaatimize göre bunlar Haşim’in kaybettiği iki şeye karşı özlemini ifade eder: Din ve annesi. Din insandaki sonsuzluk iştîyakının bir ifadesidir. Bazı insanlar dine karşı imanlarını kaybetmeler de, onu doğuran sonsuzluk arzusunu yok edemezler” (Kaplan, 1997: 142). Kaplan, dindarın mutevekkil

hâline karşılık şairin mustarip bir hâli olduğunu vurgular ve Haşim’in ızdırabının kaynaklarını kayıp anneye ve dine bağlar.

Hasan Ali Yücel’in Haşim ve Yakup Kadri kıyaslaması, Haşim’in geçmiş ve gelecek ilgisini açıklar niteliktedir: “*Yakup’ta halin, daha doğrusu istikbalin şuuru vardı. Yaşadığı günden şikâyet ediyor ve geleceklerin rüyasını görüyordu. [...] Haşim, geçmişlerin özleminde; Yakup, geleceklerin hulyasındadır*” (Yücel, 1957: 163). Haşim, ömrü boyunca kişi olarak anne, zaman olarak geçmiş yani çocukluk, coğrafya olarak da Dicle çevresinin özlemini duymuştur. Hem zamansal hem de mekânsal olarak ömrü boyunca gurbette kalmış olan Haşim, gurbeti yaşamış ve bu gurbette oluş hâlini şiirlerine yansıtmıştır.

Diğer Fecr-i Âtî Şairleri ve İlk Çevreleri

Fecr-i Âtî şairlerinden Emin Bülent ile Haşim’in çocukluk dönemi oldukça benzerdir. Emin Bülent de Ahmet Haşim gibi Orta Doğu’nun eski şehirlerinden biri olan Halep’te doğmuştur. Ahmet Haşim gibi annesini küçük yaşta kaybeden Emin Bülent’in anne özlemi, onun ruhsal portresinde iz bırakarak sanatına etki etmiştir. Kenan Akyüz, Emin Bülent’in de içe dönük bir karaktere sahip olduğunu belirtir. Her iki şairde de kayıp anne, benzer sembollerle şiirlerine yansımış; göğe ait imgeler üzerinden anne yokluğunu sembolize etmişlerdir:

“Ah... Ey annem, beni duydun mu karanlıkta aceb

Seni zulmette ararken deli, vahşi, bi -hâb

Seni zulmet, yine ben bir dil-i şefkat sanırım,

Annemin yıldızını gökte münevver tanırım.

Kim bilir belki de... Âh istemem artık yetişir,

Hep zehirdir bana bunlar, bana âh hepsi zehir!..” (Evrimer, 1958: 70).

Emin Bülent, Fecr-i Âtî içinde farklı bir ses ve duyuşa sahiptir. Onun üslubunda epik bir hava vardır. Ahmet Haşim ve diğer Fecr-i Âtî şairleri gibi lirik şiirleri de mevcuttur. Fakat Fecr-i Âtî’nin hassas, romantik tarafından belirgin şekilde ayrılan Namık Kemal ve Tevfik Fikret’in üslup etkisi onun sanatını Fecr-i Âtî’nin bilindik anlayışından ayrı kılar. “*Fikret’ten bugüne kadar ruh ihtiyaçlarına cevap veren ve daima verecek olan iki büyük Türk şairi Emin Bülent ile Haşim olarak gösterilmiştir. Emin Bülent, gür sesi ve vatan konulu şiirleri ile Haşim’den ayrılmakla birlikte ince duyuşları ve hassas tabiâtı ile ona yaklaşır. Bu durum yer yer üslup benzerliklerine sebep olacaktır*” (Özdarıcı, 2003: 16). Ahmet Haşim başta olmak üzere Fecr-i Âtî şairleri tabiata empresyonist bir dikkatle yaklaşarak şiirlerini oluştururken Emin Bülent, dış dünyayı gözlemden ziyade zihinle algılayarak ona yaklaşır. Emin Bülent’in Fecr-i Âtî içindeki farklı ses ve duyuş tarzının temelinde de bu yaklaşım tarzı yatar: “*Emin Bülent’de bir hayal diğer bir hayali sürükler. Gören göze nazaran düşünen dimağ ile nihayetsiz surette hayal üretebilen Emin Bülent’in şiirleri bilhassa bu yönü ile okunmaya teşvik edilir*” (Şahabettin Süleyman, 2017: 281).

Emin Bülent’in çocukluğu anne yokluğunun gölgesinde geçmiştir. Halep’in coğrafyası annesizlikle beraber ona kendini yapayalnız hissettirmektedir. Çocukluğunun bu ilk çevre ve coğrafyası Emin Bülent’in şiirinde yalnızlık ve korku olarak kendini gösterir. Çöl; kavurucu sıcaklığı, korku veren sessizliği, yağmursuzluğu ve insansızlığı ile şaire kendini yalnız ve çaresiz hissettirmektedir. Şairin tek varlığı bu çölde “sema”dır. Haşim ve Emin Bülent’te “gökyüzü” sanki tek anlamlı varlık gibidir. Çünkü iki şair için

de “gök” ilk çevrelerinin yegâne değeridir. “Sema” onların çocuk muhayyilesinde ve şairane gözleminde yitirilen annenin kayb olduğu yer ve annenin ebedi evidir. “Hâcer ve İsmâil” isimli şiirinde, çölde hissettiği garipliği dile getirir. Emin Bülent’in şiirde verdiği bu yalnızlık ve gariplik hissi, kutsal kitaplarda bahsi geçen Hz. İbrahim’in karısı Hacer ve oğlu İsmail’i, İsrail’den bugünkü Mekke şehrinin bulunduğu çöle bırakıp gitmesi olayının anlatıldığı kıssa üzerinden verilir. Şair, Hz. İbrahim’in Hacer ile İsmail’i Mekke çölünde yalnız bırakması ile annesinin erken ölümü ve kendi garipliği arasında bağ kurmuştur. “Hacer ve İsmail” ile bahsi geçen kıssayı manzum şekilde aktarmıştır. Emin Bülent bu kıssayı öyle içselleştirmiş ki kızına İbranice kökenli olan ve orada adı geçen Hz. İbrahim’in ilk karısı Sârâ’nın ismini vermiştir. Bu şiir ile Emin Bülent’in kendi çocukluğunda, çölün onda bıraktığı izler de görülmektedir:

*“Semâ ve çöl... Çölün üstünde bin nücûm eriyor,
Son ay ziyâsı nihân ufka bir hüznün veriyor.
Bütün bu çölde ne bir yol, ne bir gârib insan,
Muhîte korku veren bir sükût-i mechûlât...
Bu hâk-i âteşe yıllarca düşmemiş bârân,
Bütün bu çöllerde ne bir yol ne bir gârib insan”* (Evrimer, 1958: 56).

Hem Emin Bülent’in hem de Ahmet Haşim’in çocuklukları, hüznün doğduğu ve tüm ömürlerine yayıldığı ilk noktadır. Her iki şairin çocukluklarının geçtiği coğrafya benzerliği ve anne kayıpları, şiirine yansyarak benzer temalar ve imgelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

*“Akşam... Yine sahradan esen çöl sesi ağlar.
Hüzniyle, sükûniyle iner leyl-i ziyâdâr.
Bir samt-ı fenâ, gizli bir aheng-i peyâpey
Baygın gibi rüya gibi, ölmüş gibi her şey.
Baygın gibi rüya gibi تنها sarı kumlar,
Bir ketm-i fecâatle durur nefha-i esrâr.
Akşam düşünür hüzn-i garibiyle bütün çöl.”* (Evrimer, 1958: 45).

Aynı coğrafyada doğan ve çocuklukları bu coğrafyada geçen her iki şairde de buldukları ilk çevrenin kuru, kurak ve boğucu gündüzleri, seilmeyen acı veren anları olarak imgeleşse de aylı, yıldızlı ve serin geceleri sevilen ve daima aranan zamandır. Orta Doğu’nun sıcak günleri her iki şairin de gündüzden ziyade geceyi sevmelerine sebep olduğu söylenebilir. Çöl gündüzünün can yakışı kadar gecesinin sakin, dingin ve huzurlu bir havası olmuş; bu hava da iki şairin ilk çevresinin gece, yıldızlar ve ay ile ön plana çıkmasını sağlamıştır. Çöl hastalık, gam, keder gibi hüznü anamlar taşır. Emin Bülent için gündüz hârlı bir cehennemken gece ebedi şefkati sunar:

“Kahriyle cehennemler açan bir güneşin hâr

Ateşleri altında ölen yollara gam-dâr

Bir pembe tebessüm gibi ecfân-ı kevâkib;

Etrâfi sarar bir ebedî şefkat-ı gaaib.” (Evrimer, 1958: 45).

Emin Bülent’in dili Fecr-i Âti şairleri içinde en açık ve keskin olandır. Çöl, annesizlik gibi benzer ögelerden beslenseler de Ahmet Haşim’in lirik sesi Emin Bülent’de gürdür. Bu ögelerden çöl, Fecr-i Âti şairleri için önemli bir simgedir. II. Meşrutiyet’e yaklaşan zamanlarda bunaldığı bir dönemde kaleme aldığı “Hacer ve İsmail” şiiri Emin Bülent’in ‘çöl’ imgesinin onda neyi ifade ettiğini göstermektedir. “Çöl” Emin Bülent için bir nevi “annesizliğin, yalnızlığın” başlangıcıdır. Her ne kadar kayıp annenin kaybolduğu yer “çöl” olsa da anneyi çağrıştıran bir imgedir. “Cenap’ın ‘Hac Yolu’ndaki çöl tasvirleri ve ayrıca Çöl mansuresi, Faik Ali’nin ‘Badiyelerde’ manzumesi ve Ahmet Haşim’in ‘Çöller’ şiiri arasında mevzu bakımından daha geniş bir yer tutan Emin Bülent’in 112 mısradan ibaret olan ‘Çöller’ manzumesinde şair hüznün ve sükûnu ve kuraklıktan evvelki taravetli maziyi munis ve fakat kesin ve vazıh çizgilerle yaşatmıştır” (Evrimer, 1985: 82). Çöl ve Dicle çocukluğu bu coğrafyalarda geçen, Haşim, Faik Ali, Emin Bülent’te sıkça kullanılan birer objedir. Hatta adı geçen şiirler bu şairlerin başlı başına çocukluk dönemi coğrafyalarının izlerini taşımaktadır. Faik Ali için Dicle, kimi zaman neşe kaynağı iken kimi zaman hüznün kaynağıdır:

“Hüzne medfûn şu kimsesiz yerler,

Benim enkaaz-ı hâtırâmdır;

Bu sükût-î medîd ü hüzn-âver

Aks-i savt-î teessürâtımdır.

Bu yerin gizli gizli her bâdı

Bana bir bû-yı âşinâ getirir;

O zamanlar muhabbetin yâdı

Ruhuma tuhfe-î bekaa getirir.” (Akyüz, 1986: 421).

Faik Ali, rüştiyeye kadar yaşadığı Diyarbakır’da, Dicle vadisinde sanatkârlığın ilk esintilerini hissetmiştir. Bu coğrafya Haşim, Emin Bülent gibi Faik Ali’de de diğerleriyle kimi zaman benzer kimi zaman farklı etkiler bırakmıştır. Çocukluğunun ve ilk gençliğinin geçtiği Dicle vadisi, Faik Ali için diğer güneydoğulu Fecr-i Âti şairlerinde olduğu gibi kayıp güzel zamanların yuvasıdır. Anadolu’nun bu kadim toprakları, bu şairlerde geri gelemeyen kayıp zamanların mekânı olduğu için bu coğrafyalar aranan, özlenen yiten ve geri gelmeyen kutsal izlekler olarak şiirlerine yansır. Faik Ali için Dicle vadisi, beşik; yaşamın tek güvenli bölgesi ayrıca ebediyetin son sığınağıdır:

“Bu cebeller bu vâdi-yi handân

Beşiğim, me’menim, mezârımdır.” (Akyüz, 1986: 421).

Faik Ali’de Dicle, Haşim ve Emin Bülent’ten farklı olarak daha çok mutluluğu çağrıştırmaktadır. Bunda diğer şairlerin çocukluklarındaki ‘anne kaybı’ etkilidir.

Fecr-i Âti’nin bir diğer şairi Mehmet Behçet Yazar da Emin Bülent gibi Halep’te doğmuş, Haşim gibi çöly küçük yaşta tanımıştır. Bu üç şairin de benzer coğrafyada doğması ve ilk çevrelerinin çöl atmosferinde geçmesinin şiirlerine büyük tesiri olmuş ve bu onların benzer imgeler ve yaklaşımlara sahip olmalarını sağlamıştır. Fakat Mehmet Behçet’in şiirlerinde annesizlikten kalan derin hüznün yoktur.

“Yüzün sarardı kamer, saçlarında pür-esrâr,

Acıklı, nâ-mütenâhiy yabancı hisler var.

Nasıl da lerze-i ruhunda bir elem titrer?

Sen ay ipekli çocuk, ey zavallı hasta kamer.” (Mehmet Behçet, 1961: 48).

Rıfat Necdet Evrimer’in “Şair, bu şiirini çok sevmektedir” notuyla hazırlamış olduğu biyografiye eklediği şiir, Fecr-i Âti şiirinde sık kullanılan kamer, ruh, hasta, sararmak, elem gibi bazı imgeleri barındırır. Şair, her ne kadar küçük yaşta ebeveyn yoksunluğu yaşamamış olsa da özellikle “annesizlik” Fecr-i Âti topluluğunun ruhsal boşluğu gibi olmuştur. Bir nevi bu ebeveynsizlik Fecr-i Âti’nin öksüz ve yetimliğidir. Bunda hem toplulukta başka öksüz ve yetim şairlerin olması hem de topluluğun en önemli şairi olan Haşim’in güçlü imgeler kullanarak aktardığı öksüzlüğün diğerlerine de tesir etmesi etkili olmuştur.

Mehmet Behçet’in Fecr-i Âti ile benzer olarak aşk, kadın, tabiat konulu şiirleri; ayrıca onlardan farklı olarak dini tasavvufi şiirleri de vardır.

Fecr-i Âti şairleri arasında maddi anlamda en şanslı olan Tahsin Nahid’tir. Tahsin Nahid hisli ve hassas bir şairdir. Aşk onun şiirlerinin en temel temidir. Rahat bir çocukluk dönemi geçirmiş, diğer Fecr-i Âti şairleri gibi çocukluğundan ona annesizlik gibi travmalar kalmamıştır. O, İstanbul’un en güzide yerlerinde çocukluğunu yaşamış ve yetişmiştir.

Tahsin Nahid’in kızı Mîna Urgan’ın babası hakkında duydukları ve bildiklerine bakılırsa onun şipsevdi ve çapkın kişiliği de şiirlerinde aşkı ve kadını sık kullanmasında etkili olmuştur denilebilir. Urgan ayrıca babasının iyi Fransızca bildiğine değinerek onun tiyatro için yaptıkları ve yapmaya çalıştıklarının şiirlerine nazaran daha başarılı olduğunu belirtir. Babasının mali durumu hakkında onun bir işte çalışmadığını zikreder: “*Oğlunun mesleği sorulduğunda, dedem ‘oğlum rantıye efendim, rantı da ben’ dermiş*” (Urgan, 1998: 126). Tahsin Nahit’in mali durumu ve yaşam tarzı onu Fecr-i Âti topluluğu içinde farklı kılmıştır.

Çocukluğu refah içinde geçen ve ilk çevre mekânları Cağaloğlu, Haydarpaşa ve Büyükdada gibi İstanbul’un seçkin muhitleri olan Tahsin Nahid, maddi anlamda hiçbir şeye ihtiyaç duymadığı için sadece gerçek sevgiyi bulma peşindedir. Hayatında psikolojik, duygusal ve maddi anlamda onu karamsarlığa iten etmenler olmaması nedeniyle şiirlerini aşk, kadın gibi temler üzerine kurmuştur.

“Tahsin Nahid, mali vaziyeti düzgün ve kültürlü bir aileye mensuptu. İnce, zarif, samimî ve çocuk ruhu kadar saf ve masumdu. Dostluğu, arkadaşlığı şahsî menfaatlerden uzak ve tamamıyla hasbi idi. Evi, şairlerin, ediplerin, muharrirlerin toplantı yeri idi. Fecr-i Âtî topluluğunun kurulmasına bu evde karar verildi. Galatasaray Sultanisi’nde bir spormen olarak tanınan Tahsin Nahid, sonra sporu bıraktı, kendini şiire verdi ve genç yaşta birçok şiir yazdı. İçinden yaşayan bir insandı, romantikti, en ufak bir hadise, onun üzerinde büyük tesir yapardı. İlerisi vaadlerle dolu bir şiir istidat ve kabiliyetine sahipti. Seven ve sevilmesini bekleyen bir kalbin heyecanlarını taşırdı” (Evrimer, 1961: 52).

Zengin ve müreffeh bir ailede doğup büyüdüğü hâlde Tahsin Nahid’in böyle hassas ve melankolik bir yapıya sahip olması dikkat çekicidir. Sanatçının kendi karakteri ile çocukluğunda ninesinden dinlediği hüzünlü aşk hikâyeleri ve tesirinde kaldığı sanatçılar, bu yapının oluşmasında etkili olmuştur. Ada gibi tabiatın içinde geçirdiği vakitler de Tahsin Nahid’in romantik yanını ve şairliğini beslemiştir.

“Henüz beş altı yaşında dadımla südnemden
Bir âştığın müteheyyiç ü kahramânâne

Hayat-ı aşkına âid fesâne dinler de

Muhayyilem o masallarla hep dolardı benim;

Demek tahayyüle irsen de müsta’idd fikrim.” (Tahsin Nahid, 2016: 20).

Şiirin devamında Tahsin Nahid’in içinde çocukluğunda dinlediği masallardaki âşık kahramanların yattığı görülür:

“Ve böyle pek küçükken, bu hisle ben büyüdüm,

Masallarındaki bir kahramana dönmüştüm!

Oyunlarımda hayâlimdi dâimâ rehber:

Zavallı sevgilimi Kaf Dağındaki devler

Kapıp o belde-i meçhule doğru gitmişti...

-Mezâd malından alınmış- kılıçla ben şimdi

Devin sarayına gitmiş ve kavga etmiştim...

Bu türlü korkulu şeylerdi en büyük zevkim.” (Tahsin Nahid, 2016:20).

Sanatçının şiirlerinde aşk, kadın gibi temleri çok kullanmasının alt sebeplerinin başında küçük yaşta böyle bir edebî hisle donatılmış olması gelmektedir. Tahsin Nahit, Fecr-i Âtî şairleri içinde romantik bir duyuş ile kaleme aldığı şiirlerinde tabiatla aşk bağı kuran sanatçılardandır.

“Tahsin Nahid’in çocukluğu ve ilk gençliği, İstanbul’un çeşitli güzide mekânlarında geçmiştir. Kışları Cağaloğlu’nda yazları ise, Haydarpaşa Çayırı’na bakan yerdeki evde geçirilen bu çocukluk günleri, onun İstanbul’u -bilhassa Büyükkada’yı- çok sevmesine sebep olmuştur. Gençlik yıllarının bir bölümünü

geçirdiği Büyükada, şairin şiirlerine kadar girmiş ve kendisine ‘Ada Şairi’ unvanının verilmesini sağlamıştır” (Çandır, 2001: 3).

Tahsin Nahid, diğer Fecr-i Âtî şairleri gibi çocukluğunda “gerçek acı”yı tatmadığı için sütinesinin ona anlattığı aşk hikâyelerindeki kahramanların yaşadığı acılara üzülmüş, içlenmiştir. Öyle ki kendini dinlediği masal ve hikâyelerdeki kahramanlarla özdeşleştirmiş böylece şairliğini beslemek için yapay bir cehennem yani melal kaynağı bulduğu söylenebilir. Diğer Fecr-i Âtî şairlerinin ilk çevre ve çocuklukları “çöl”, “yalnızlık” ve “anne özlemi” içinde geçerken onunki masallarda dinlediği, kavuşamayan âşıkları dinleyerek geçmiştir. Bu yüzden ondaki hüznün kaynağı aşk ile sınırlı kalmış bu da şiirlerindeki mevzuyu aşk ve kadında sınırlanmasına sebep olmuştur.

“[...] kendisini masallardaki kahramanla özdeşleştirir. Oyunlarında hayalindeki rehber, daima şudur: Zavallı sevgilisini kaf dağındaki devler kapıp meçhul bir beldeye götürürler. Şair de mezâd malından alınmış kılıçla devin sarayına gider ve kavga eder. İşte onun küçüklüğünde en büyük zevki bu türlü korkulu şeylerdir. Şair çocukluk döneminde güzel bulduğu güleç, ince bir çehreyi duygularında süsleyerek ona sevimli bir melek şekli verir. Hayâlinde ideal bir sevgili biçimine koyduğu bu çehrenin aşkıyla saf gençliğini süsler. Ve devamlı Tahsin Nahid’in bu şiirde aşk duygusunun oluşumunu buluyoruz” (Çetin, 1993: 29).

Lirizm açısından yine de mensubu olduğu Fecr-i Âtî grubunun, özellikle Ahmet Haşim’in, Tahsin Nahid üzerinde etkisi büyüktür. Tahsin Nahid’in bu kadar rahat bir hayat yaşarken kendini bir melal denizi içinde bulmasının sebeplerinden biri de Fecr-i Âtî topluluğuna mensup olmasıdır.

Tahsin Nahid’in bir hâl tercümesi sayabilecek “Ben” adlı şiirinin devamında onu etkileyen bazı yabancı yazarlardan da bahseder:

“On üç yaşında henüz yokken, iştilâlâtım

Roman, şi’r ve tahayyüldü...Pek çok aldandım!

‘Kısavye’den, ‘Dümaper’den beş altı cilt okudum;

Bu hisle ben şatolar kahramanı olmuştum...” (Tahsin Nahid, 2016: 22).

Bu şiirinde Kısavye Fransız yazar Xavier de Montepin, Dümaper de Fransız yazar Alexander Dumas-Père’dir (Kolcu, 2019: 168). Bu sanatçılar, Tahsin Nahid’in şiirinde belirttiği üzere onun etkilendiği diğer kaynaklardır.

Tahsin Nahid’in şiirlerinde aşk ve tabiat birbirine bağlıdır; aşk tabiattan ilham alarak imgelere dönüşür. Ahmet Haşim, tabiatı empresyonist bir yaklaşım ile algılayıp simgeleştirirken Tahsin Nahid romantik bir yaklaşım sergiler ve âşık bir ruhla tabiata yaklaşır:

“Şairin kaleme aldığı ilk şiirlerin tema bakımında aşk, sevgili, tabiat ve sanat ağırlıklı olduğu görülür. Bunlardan aşk ve tabiat temalı şiirlerde anlatılanlar genellikle aynı duygulardır. Şair ve sevgilisinin herhangi bir tabiat varlığının -kamer, deniz, Büyükada, yıldızlar, Zühre, ağaçlıklar vb. bulunduğu bir yerde dikkati çeken önemli bir husus, tabiatın ölü bir manzara olmaktan çıkarak, ruh ile çok yakınlığı

olan, hatta bazan cihanşümul bir ruhun (rûh-ı kâinât) maddî tezahürü gibi telakki edilmesidir. Söz konusu tabiat anlayışı Tahsin Nahid’e Servet-i Fünûn topluluğunun -özellikle Cenap Şahabettin’in- tabiat anlayışından gelmiştir.” (Çandır, 2001:13).

Tahsin Nahid “aşk, kadın” şairi olmakla birlikte muhit olarak şiirlerinin arka fonu, atmosferi olan Adalar ile anılarak “Adalar şairi” unvanını almıştır. Onun bu unvanı da yine ona ilk çocukluğunun ve gençliğinin bir yadigâridir.

Bir diğer aşk ve kadın şairi olarak dikkat çeken Fecr-i Âtî ismi Celal Sahir de şiirlerinde bu mevzularından sık bahsetmesiyle “aşk, kadın şairi” sayılmış hatta bu konuda feminen bulunmuştur. Celal Sahir’in bu tercihinde de aile ve ilk çevre etkisinden söz edilebilir: “*Celâl Sahir’in aşk ve kadın şiirleri kimi zaman platonik, erotik ve marazi durumlar belirler. Kadını bir aşk nesnesi olarak betimlemeyi tercih eder. Onun ruhuna sızmayı düşünmez. Bu bağlamda onun kadın ve aşk şiirlerinin kaynağını parçalanmış bir aile (anne ve babası ayrılıp yeniden başkalarıyla evlenmişlerdir) ve şairin dengesini bulamamış ruhuyla açıklamak mümkündür*” (Kolcu, 2019: 238).

Celal Sahir’in annesi Fehime Nüzhet Hanım’ın edebiyata ilgili olması sayesinde Celal Sahir de bu ilgiyle büyümüş ve küçük yaşlarda edebiyata yönelmiştir. “[...] şiir okuma ve hitabet kabiliyeti de yaşının pek küçük olmasına rağmen, dikkati çekecek derecede idi. Okuldaki törenlerde, toplantılarda şiir okumak ve söz söylemek gibi işlerde Celal daima göze çarptıyordu. Hatta Edirne’deki bir özel okulun açılış töreninde söz söylemesi için oraya kadar götürüldüğü gibi; bu husustaki kabiliyetini duyan II. Abdülhamid de, henüz dokuzunu süren bu çocuğu saraya çağırılmış, huzurunda konuşturup şiirler okutarak beğenmiş ve ona bir nişan ve bir de para mükafatı vermişti.” (Akyüz, 1986:432)

Fecr-i Âtî üyelerinde sadece annesini değil babasını da kaybeden sanatçılar olmuştur. Bunlardan biri de Ali Süha Delilbaşı’dır. Mehmet Behçet Yazar’ın Ankara’da doktorluk yapan arkadaşı Ali Süha Delilbaşı’ndan istediği hâl tercümesine cevaben yazdığı 29 Nisan 1938 tarihli mektupta, edebiyata ilgi duymasında, baba yokluğunun etkili olduğunu açıklamıştır:

“Babam ben bir iki aylukken Erzincan’a tayin edilmiş; yirmi iki aylık olunca da ölmüş. Babasızlık acısını daha pek küçük yaşta çok derinden duyardım; epey bir zaman bana ‘babam Kâbe’ye gitti.’ dediler; fakat ben bu yalanı pek çabuk anladım. Tenha köşelerde görülmemiş ve hiç görülmeyecek babanın hasretiyle sessiz sessiz ağladığımı hâlâ hatırlarım. Beni edebiyata meylettiren saikler arasında babasızlığın verdiği içliliğin büyük bir hissesi olduğunu zannediyorum” (Yazar, 1938: 57).

Fecr-i Âtî’nin melankolik hâlinde çocukluktan kalan anne, baba eksikliğinin büyük payı vardır. Bu eksiklik, onların ömürleri boyunca ruhlarında doldurulmayan boşluklar bırakmış ve bunu şiirlerine yansıtılmışlardır. Fecr-i Âtî şairlerinde ortak olan hastalık, melal, yorgunluk ve kaçış gibi temler, onların çoğunu etkileyen ebeveynsizlik ve çocuklukta yaşadıkları coğrafik kopuştan beslenmektedir.

Fecr-i Âtî şiirinin beslendiği ana kaynak, topluluğun da asıl damarı sayılan Haşim şiidir. Bu sebeple Haşim’de görülen annesizlik kaygısı ve boşluğu çoğu Fecr-i Âtî şairinin şiirlerine sembolleriyle yansımıştır. Fuat Köprülü de bunlardan biridir. Şiirde Ahmet Haşim’in etkisinde kalarak çoğu şirini

Haşim’in imgeleriyle kurmuştur. Akşam, yıldızlar, sema, mehtap, çöl bu imgelerdendir. Ahmet Haşim’e ithaf ettiği “Nisyân” adlı şiirinde Haşim’in bir nevi annesi ile yaşadığı günlere işaret eder:

“Güneş ufukta solarken, onunla kol kola biz

Dolaştık eski hıyâbân-ı aşkı hep sessiz.

Menekşe gölgelerin aks-i mübhemiyile dolan

Bu eski makber-i mesîr-i hatrâtımdan

Uçan revâyah-i hülyayı, dest-i mesâ

Uzak ve gölgeli âfâka yaydı. Müstesnâ

Nazarlarında zızâl ü ziya ölen o kadın

-Bir eski gölde solan leyle-i hayâlâtın

Son ihtimâ’-ı harîrsi, son nigâhı gibi-

Biraz melûl-i tevekkül, fakat acûl, asabî” (Mehmet Fuad, 6 Mayıs 1226: 10).

Köprülü bu şiirde “ölen o kadın”, “solan hayâlât”, “son nigâh” gibi tamlamalarla Haşim’in erken yaşta kaybettiği annesini işaret etmektedir. Fuat Köprülü, Haşim’in “Hazan” ve “Ruhum” adlı şiirlerinde ben diliyle çizdiği atmosfer ve duyduğu hisleri, üçüncü bir gözden fakat ben ve biz diliyle aktarır. Köprülü’nün şiiri Haşim’e ithaf etmesi de onunla yakınlığının bir diğer göstergesidir.

Haşim, her ne kadar topluluktan erken ayrılrsa da şiiriyle Fecr-i Âti için önemli bir yerdedir. Topluluğun “Sanat şahsi ve muhteremdir” sloganına en çok sadık kalan kendisi olmuştur. Öksüz kalan ve doğduğu topraklardan uzaklaşan Haşim olsa da, onun sanatı yoluyla bu öksüzlük ve sıla hasreti diğer Fecr-i Âti şairlerinin imge dünyasına sızmıştır. Emin Bülent, Tahsin Nahid ve Mehmet Behçet, Haşim’in şiir dünyasından etkilenen sanatçılardandır. Yirminci yüzyıl Türk edebiyatı içinde saf şiirin öncüsü kabul edilen Haşim, şiirleriyle sanatını kendi merkezinde şekillendiren tüm şairler için bir kaynak olmuştur.

Sonuç

İlk çevre, dış dünyayı izleyen, düşünen, sezen ve kendi ruhuyla bunu harmanlayan sanatçının edebi anlayışının oluşumunda önemli bir işleve sahiptir. Bir sanat eri için acı hatıralara sahip ilk çocukluk dönemi, ister istemez ruh hâlinde yaralar bırakarak ortaya koyduğu esere yansır. Bu, adı geçen şairlerde bazı anlarda zamansal ve mekânsal bazı anlarda ise karakterlerle imgesel olarak kendini gösterir. İçinde kaybedilen değerleriyle çocukluk, sanatçının ömrü boyunca özlediği zamanlardır.

Fecr-i Âti şairlerinin şiirlerine yansıyan melankolik ve lirik atmosferin çıkış merkezi, çocukluklarından onlara miras kalan annesizlik ve babasızlık psikolojisidir. Ahmet Haşim başta olmak üzere Fecr-i Âti şairlerinin pek çoğu annesizliğin gölgesinde bir çocukluk yaşamış ve bu boşlukla ömürleri boyunca başa çıkmaya çalışmışlardır. Haşim, Emin Bülent gibi şairlerin sanatçı profillerinin oluşumunda annesiz

kalıplarının etkisi büyüktür. Kaybedilen annenin var olduğu çocukluk dönemi, bu şairlerin beslendikleri zamansal ve mekânsal kaynak vazifesi görmüştür.

Fecr-i Âtî şiir lirizmini besleyen tabiat, topluluğun tüm şairleri için bir sığınak görevindedir. Topluluk şairleri, bir gurup ya da tan vaktinin hafif ışığında, sular ve ayın aydınlığında daima bir seziş hâlinedirler. Empresyonist yaklaşımla daldıkları tabiatı kendi ruh dünyaları ile birleştirip sembolleştirerek şiire dönüştürmüşlerdir. Bu hâl hakikatten bir kaçış, hayal ve geçmişe yani saf dünyaya özlemin bir tezahürüdür.

Fecr-i Âtî şairlerinin hepsinde ilk çevrelerinden hayatlarına yayılan bir hüznün var ki bu, şiirlerinde açıkça görülmektedir. Ahmet Haşim, Emin Bülent, Faik Ali ve Mehmet Behçet’in Orta Doğu’da doğmuş olması ve ilk çevrelerinin buralarda şekillenmesi bu şairlerin şiirlerinde “çöl”, “ay” “gece” “akşam” gibi benzer imgelere sahip olmasını sağlamıştır. Bu şairlerin dünyaya geldikleri ve çocukluklarını geçirdikleri muhitler ortak ya da benzerdir. Özellikle güney toprakları iklimiyle ve tabiatıyla Fecr-i Âtî şiirlerine yansımıştır. Çöl imgesinin Haşim, Faik Ali, Mehmet Behçet ve Emin Bülent’te ortak olması onların sanatkarlığına ilk çocukluk dönemlerinden kalmıştır. Bahsi geçen Fecr-i Âtî şairlerinin ilk çevre izleri empresyonist sezinleme yoluyla yaklaştıkları tabiatın birbirlerine paralel imgelerle şiirlerine yansımıştır.

Kaynakça

- Ahmet Haşim (2001). *Bütün Şiirleri*, (Haz. İnci Enginün- Zeynep Kerman). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Akyüz, Kenan (1986). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi (1960-1923)*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akyüz, Kenan (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Çandır, Kazım (2001). *Tahsin Nahid Şiirleri Üzerine Bir Araştırma/ İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, Nurullah (1993). “Tahsin Nahit ve Şiiri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 36, S. 1-2, s. 23-33.
- Evrimer, Rıfat Necdet (1958). *Fecr-i Âtî Şairleri: Emin Bülent*. İstanbul: İnkılâb Kitabevi.
- Evrimer, Rıfat Necdet (1961). *Fecr-i Âtî Şairleri: Mehmed Behçet ve Tahsin Nahid*, İstanbul: İnkılâb Kitabevi.
- Hisarcıklılar, Emel (2016). “Halit Ziya Uşaklıgil’in Hikâyelerinde Kahramanların Ruh Hallerinin Tabiat Algısına Etkisi”. *Current Research in Social Sciences*, 2 (1), s. 1-9.
- Hisarcıklılar, Emel (2017). “Şairin Düşündüğü Tabiat, Düş’ündeki Tabiat”. *Bizim Külliye*, 73: 58-61.
- Hisarcıklılar, Emel (2021). *Düşünceden Şiire-1960-1980 Arası Türk Şiirinde İdeoloji*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (1997). *Şiir Tahlilleri I*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kolcu, Ali İhsan (2019). *Fecr-i Âtî Edebiyatı*. Rize: Salkımsöğüt Yayınevi.
- [Köprülü], Mehmet Fuad, “Nisyân”, *Servet-i Fünûn*, Nr. 989, (6 Mayıs 1326 [19 Mayıs 1910]), s. 10.
- Kuzgun, Şaban (1996). “Hâcer”, *İslam Ansiklopedisi*, (C. 14), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özdarıcı, Öznur (2003). *Emin Bülent Serdaroğlu’nun Hayatı Sanatı ve Eserleri Üzerine İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çakır Zengin, "Fecr-i Âti Şiirinde Geçmişin Başka Bir Tezahürü: İlk Çevre Özlemi", Haziran 2023 / C. 6. S. 1. / 115-130.

- Parlatır, İsmail (2015). *Ahmet Haşim*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şahabettin Süleyman (2017). *Sanat-ı Tahrir ve Edebiyat*, (Haz. Hatice Gündoğan). İstanbul: DBY Yayınları.
- Şen, Cafer (2006). *Fecr-i Âti Edebiyatı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tahsin Nahid (2016). *Rûh-i Bikayd*, (Haz. Dilek Çetindaş). Erzurum: Mim Yayınları.
- Türk, E. Bilgehan (2017). "İkinci Yeni Şiirinin Manisalı Yüzü: İlhan Berk'in Şiirinde Otobiyografik İzler", Uluslararası Manisa Sempozyumu, MCBÜ Basımevi, Manisa.
- Türk, Hatem (2022). "Şairin ülkesi Doğup Büyüdüğü Yerdir: Hasan Hüseyin ve Gürün", Edebiyat Nöbeti, Dosya: Şiirimizin Kızılırmak'ı: Hasan Hüseyin, S. 38, Ocak- Şubat 2022, s. 64-71.
- Urgan, Mîna (1998). *Bir Dinozorun Anıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yazar, Mehmet Behçet (1938). *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- Yücel, Hasan Ali (1957). *Edebiyat Tarihimizden -Birinci Cilt-*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.